

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Bahrü'l-Evzân

LEM'Î ÇELEBİ

HAZIRLAYANLAR:
AHMET EMİN SARAÇ - MUSTAFA ÇİÇEKLER

Bahrü'l-Evzân

Lem'î Çelebi

Bahrü'l-Evzân
Lem'î Çelebi

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: 69

ISBN: 978-625-6110-65-6

DOI: 10.53478/TUBA.978-625-6110-65-6

Ankara, 2025

Hazırlayanlar

Ahmet Emin Saraç (Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Editör

Abdulkadir Gürer (Prof. Dr.)

Tasarım

Murat Acar

TÜBA Başkanı

Muzaffer Şeker (Prof. Dr.)

Proje Koordinatörü

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Proje Danışmanı

Turgay Anar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Kurulu

Coşkun Yılmaz (Dr.)

Derya Örs (Prof. Dr.)

Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)

Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)

M. Fatih Andi (Prof. Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumlusu

Cansu Toprak

Baskı

Sistem Ofset

Strazburg Caddesi No: 31/17 Çankaya-Ankara

Sertifika No: 46660

© Türkiye Bilimler Akademisi

Bu eserin tüm yayın hakları, Türkiye Bilimler Akademisi'ne aittir.

Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.

Eserden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Kitabın dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazara aittir.

Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Vedat Dalokay Cad. No: 112 Çankaya 06670 Ankara

bilimklasikleri@tuba.gov.tr

0 312 442 29 03

www.tuba.gov.tr

Lem'î Çelebi

Bahrü'l-evzân/ Lem'î Çelebi; haz. Mustafa Çiçekler ve Ahmet Emin Saraç. - Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2025.

248 s. ; 24 sm. - (Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi; 69) Bibliyografya ve dizin içerir: ISBN 978-625-6110-65-6

1.Aruz vezni-Osmanlı Türk edebiyatı. 2.Prosody-Ottoman Turkish literature. 3.Nazım bilgisi-Klasik Türk edebiyatı.

4.Poetics-Classical Turkish literature. 5.Şiir ölçüsü-Aruz. 6.Metrics-Arud meter.

PL248 2025

894.351

Kullanıcılar, TÜBA Yayınlarının elektronik kopyalarını belirtilen CC BY-NC-ND 4.0 lisansı kapsamında kullanabilirler.

Users may use the electronic copies of TÜBA Publications under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

Kimyelerinde

Bahrü'l-Evzân

Lem'î Çelebi

Hazırlayanlar
Ahmet Emin Saraç
Mustafa Çiçekler

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Baħr al-Awzān
LamT Chalabi

Turkish-Islamic Scientific and Cultural Heritage Series: **69**

ISBN: 978-625-6110-65-6

DOI: 10.53478/TUBA.978-625-6110-65-6

Ankara, 2025

Prepared by

Ahmet Emin Saraç (Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Edited By

Abdulkadir Gürer (Prof. Dr.)

Design

Murat Acar

President of TÜBA

Muzaffer Şeker (Prof. Dr.)

Publication Coordinators

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Advisors of Project

Turgay Anar (Prof. Dr.)

Editorial Board of Project

Coşkun Yılmaz (Dr.)

Derya Örs (Prof. Dr.)

Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)

Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)

M. Fatih Andı (Prof. Dr.)

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Administrative Affairs Supervisor of Project

Cansu Toprak

Printed By

Sistem Ofset

Strazburg Caddesi No: 31/17 Çankaya-Ankara

Sertifika No: 46660

© Turkish Academy of Sciences

All publishing rights of this work belong to the Turkish Academy of Sciences.

It may not be printed and reproduced partially or fully without the written consent of the publisher. It can be cited by providing full reference.

The author bears full scientific responsibility for the book in terms of language, academic, ethics and law. Turkish Academy of Sciences has no responsibility whatsoever.

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Vedat Dalokay Cad. No: 112 Çankaya 06670 Ankara

bilimklasikleri@tuba.gov.tr

0 312 442 29 03

www.tuba.gov.tr

Under the auspices of the
PRESIDENCY OF THE
REPUBLIC OF TÜRKİYE

Baħr al-Awzān

Lam'ī Chalabi

Prepared by
Ahmet Emin Saraç
Mustafa Çiçekler

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Büyük gelecekle, büyük geçmişlerin bilgi ve birikimi üzerine inşa edilir.

Türkiye, ihtişamlı bir medeniyetin ve zengin bir tarihin meydana getirmiş olduğu büyük bir birikimin varisidir. Kökleri bilime, bilgiye, hikmete ve irfana dayanan bu birikim, ülkemizin geleceğinin inşası gayretlerinde de en önemli referansımız olmalıdır. Bu büyük birikimden yararlanmadığımız takdirde, geçmişimizi “müzelik bir emtia”ya dönüştürürüz, sağlıklı bir gelecek inşa edemeyiz.

Zira tarih, sadece geçmişte olup biten değil, aynı zamanda bugüne kalan, yarına da aktarılacak olandır. Milletler tarihte yalnızca geçmişlerini değil, geleceklerini de ararlar. Geçmişle barışamayan, tarihini yorumlayamayan, ecdadına yabancılaşan milletler, sağlıklı bir gelecek inşa edemezler.

Çağımıza ve geleceğe yapacağımız etki bakımından, sahip olduğumuz zengin mirası yeniden ve daha güçlü biçimde harekete geçirmemiz gerekiyor. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütülen “Türk-İslâm Bilim ve Kültür Mirası Projesi”ni, işte bu amaca yönelik bir çalışma olarak değerlendiriyorum.

Proje kapsamında, sosyal bilimler, İslâmî ilimler, Türkiyat, sağlık ve tabiat bilimleri ve teknik bilimler alanlarında hazırlanan eserlerin, bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasını takdirle karşılıyorum.

Bu vesileyle, eserlerin müelliflerini rahmet ve şükranla yâd ediyor, projenin hayata geçirilmesinde görev alan bilim adamlarımız ile TÜBA mensuplarını kutluyorum.

Recep Tayyip Erdoğan
T.C. Cumhurbaşkanı

Takdim

Eski uygarlıkların ve tarihsel dönemlerin farklı coğrafyalardaki etkileri, akademik incelemeler ve popüler yayınlar aracılığıyla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşıyor. Bilim tarihinin keşfedilmemiş hazineleri, son yıllarda dünyanın dört bir yanında yapılan araştırmalarla tozlu raflardan gün ışığına çıkıyor. Bu yükselen ilgi, bilim tarihinin sadece geçmişi anlamada değil aynı zamanda geleceği şekillendirmede de genç nesiller için ilham kaynağı olmasını sağlıyor.

Türkiye, bu küresel ilgi dalgasının odak noktasında kendine ayrıcalıklı bir yer edindi. Medeniyet havzamız tarihsel ve kültürel bağlamda, farklı kültürlerin ve bilimsel geleneklerin kucaklaştığı bir merkez olageldi. Sümerlerden Hititlere, Selçuklulardan Osmanlıya, birçok medeniyet, matematikten tıbbı, astronomiden felsefeye kadar geniş bir yelpazede bilimsel çalışmalara bu topraklarda imza attı. “Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Projesi” (TİBKM), bu benzersiz mirası koruma, belgeleme ve yayma görevini üstlenmiştir. Projenin, Cumhurbaşkanlığı himayelerinde yürütülüyor olması ve şimdiye kadar 50’den fazla eser yayımlanması bu görevin ne kadar ciddi bir şekilde ele alındığını göstermektedir.

Proje kapsamında, Türk ve İslam dünyasının bilim tarihinde yer edinen çalışmalarının günümüze aktarılması, bu alanda çalışanlara çok boyutlu bir inceleme imkânı sunmaktadır. Bu eserlerle, Türk-İslam bilim tarihi çalışmalarının niteliği, kapsamı ve önemi

daha net görülmektedir. Ayrıca, bu alandaki boşlukları doldurmak için araştırmacılara yeni ufuklar açılmaktadır. Geçmişteki bilim insanlarımızın çalışmalarını hem günümüz hem de gelecek nesiller için bir rehber, bir pusula niteliğinde olacaktır.

Bilim tarihinin günümüze ve geleceğe taşınması, toplumsal özgüveni beslemekte ve Millî Teknoloji Hamlesi için zihni bir zemin hazırlamaktadır. Türkiye'nin kendi teknolojisini üretme vizyonu, sadece maddi ve teknik yatırımlarla değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bir özgüvenle mümkündür. Bu özgüven, ancak tarihî ve kültürel mirasımızın tam olarak kavranmasıyla oluşabilir. İnsanlığın edindiği bilimsel birikimin yalnızca Batı'ya ait olduğu yanılsamasından kurtulma, bugün gelinen seviyenin insanlığın ortak çaba ve kazanımları sayesinde mümkün olduğu ve Türk ve İslam medeniyetinin zengin katkılarının asla azımsanmaması gerektiği hakikatini hatırlama bu özgüvenin ön şartıdır.

Bu bağlamda, bu eserlerin özellikle gençlerimiz için yol gösterici olmasını umuyoruz. Genç bir bireyin, kendi kültürel ve bilimsel mirasını tanıması, bu mirası keşfetmesi, onun dünya görüşüne, amaçlarına ve özgüvenine şekil verecektir. Geleceğin bilim insanları, mühendisleri, doktorları ve akademisyenleri için proje kapsamında yayımlanan eserler, geçmişin izinde yürüyerek kendi izlerini bırakmaları için bir fırsattır.

TİBKM eserleri, tüm okuyuculara, araştırmacılara ve bilim tarihine ilgi duyan herkese açık bir okuma davetidir. Türk-İslam bilim tarihinin zenginliklerini keşfetmek ve bu keşfi gelecek nesillere aktarmak için atılan bu adımların, Türkiye'nin ve dünyanın bilimsel ilerlemesine katkı sağlamasını içtenlikle temenni ediyorum. Projede ve eserlerin yayımlanmasında emeği geçen bilim insanlarımıza ve TÜBA çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Mehmet Fatih Kacır

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanı

Sunuş

Ülkelerin bilimsel ilerlemesi ve yenilikçilik performansı, topyekûn kalkınma ile uluslararası rekabette üstünlük sağlama bakımından stratejik öneme sahiptir. Toplumların geleceğinin güvenle inşası ve refahın toplumun tüm katmanlarına yayılması bilimin, bilimsel düşünce ve yaklaşımların önemsenmesi ve yaygınlaştırılması, gençlerin bilim ve araştırma alanına yönlendirilmesi, bilimsel çalışma ve başarıların teşvik edilmesi ile mümkündür. Bu konular, dünyadaki bilim akademilerinde olduğu gibi milli akademimiz Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) amaç ve görevleri arasında yer almaktadır. Belirlenen hedeflere ulaşmak için sahip olduğumuz medeniyet birikimini iyi anlamak zorundayız.

Millet olarak, önemli bir bölümü gün ışığına çıkarılmayı ve değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir bilim ve kültür mirasına sahip bulunuyoruz. Bu mirasın daha görünür ve yararlanılır kılınması, bugünkü ve gelecekteki bilimsel performansımız ve ulusal hedeflerimize ulaşmamız açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihsel birikim ve mirasın ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, diğer yararları yanında, bilimsel ilerleme ve yenilikçi çalışmalar için gerekli cesaret, özgüven ve motivasyona yapacağı katkı bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik ve kalkınma yarışında son iki yüzyıldır devam eden görece konumumuz ile geleceğe yönelik yüksek amaçlarımız dikkate alındığında, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı bir benlik/kimlik ve özgüven inşası ile güçlü bir ekosistem ve kültürün oluşturulmasına gerek olduğu ve bu konuda her Türk kurumunun katkı ve destek sağlamasının ulusal bir görev olduğu açıktır.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, ülkemizin milli bilimler akademisi olma sorumluluğu ile Kalkınma Bakanlığı'nın mali desteğiyle 2014 yılında başlatılmıştır. Proje kapsamında Türk-İslâm medeniyeti havzasında, fen, mühendislik, Türkiyat, sosyal bilimler, dinî ilimler gibi alanlarda eski-farklı Türk lehçeleri ile diğer dillerde üretilmiş, uzman bilim insanlarımızca seçilen 100 eserin, imkân ve ihtiyaca göre transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi yapılarak yayımlanması yoluyla bilim ve kültür âleminin ve gelecek kuşakların istifadesine sunulması hedefi doğrultusunda yayımlarımız devam etmektedir.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projemiz, çok sayıda paydaşın doğrudan ve dolaylı katkı ve desteklerinin eseridir. Projemizin başlangıçtan beri Sayın Cumhurbaşkanımızca desteklenmesi ve 2018 yılı başından itibaren resmen Cumhurbaşkanlığı himayelerine alınmış olması, Akademimiz açısından büyük bir onur ve teşvik kaynağı olmuştur. Bilime ve projemize verdikleri çok değerli destek ve yüksek himayeleri için Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a kalbî şükranlarımızı arz ediyorum.

Bugüne kıyasla oldukça kısıtlı koşullarda bilimsel mirasımızı oluşturan eserleri kaleme alan bilim ve kültür tarihimizin kahramanlarını rahmet ve şükranla yad ediyorum. Bu eserlerin çoğaltılması, saklanması ve bugüne ulaşmasında rol alan isimsiz kahramanları da saygıyla anıyorum.

Eserlerin transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi ve tahlilini yaparak günümüzün ve geleceğin okuyucu ve araştırmacılarına ulaşmasını sağlayan bilim insanlarımıza müteşekkirimiz. Yayına hazırlık ve basım sürecinde rol alan Akademi üyelerimiz, bilim insanlarımız ve çalışanlarımız ile projeye katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza da teşekkür ediyorum. Ayrıca, Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi'nin hayata geçirilmesinde katkılarından ötürü Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar'a minnettarız.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi kapsamında yayımlanan eserlerin milletimizin bilimsel ilerlemesi ve topyekûn kalkınması ile medeniyet ihyası/inşası süreci bakımından yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker

TÜBA Başkanı

Dr. Ahmet Emin Saraç

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
ahmet.sarac[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9558-8350

2018 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Fuzûlî'nin Farsça ve Türkçe Gazellerinin Aruz ve Kafiye Bakımından İncelemesi" başlıklı teziyle yüksek lisans öğrenimini tamamladı. 2023 senesinde yine aynı üniversitede hazırladığı "Hâfız, Fuzûlî ve Bâkî'nin Gazellerinde Sevgili Tasviri" başlıklı teziyle doktor unvanını elde etti. Edebiyat tarihi, nazım bilgisi, teşbih sanatı gibi konularda çalışmaları bulunan Saraç, hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dr. Ahmet Emin Saraç

Istanbul Medeniyet University
ahmet.sarac[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9558-8350

He completed his master's degree at Istanbul Medeniyet University, Institute of Social Sciences, in 2018 with a thesis titled "A Study of the Use of Metre and Rhyme in the Ghazals of Fuzuli." In 2023, he obtained his doctorate from the same university with his thesis titled "The Description of the Beloved in the Lyrics of Hafez, Fuzuli and Baki." His research covers topics such as literary history, poetic forms, and figurative language. Saraç currently serves as a faculty member in the Department of Turkish Language and Literature at Istanbul Medeniyet University.

Prof. Dr. Mustafa iekler

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
mustafa.cicekler[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9574-1025

Mustafa iekler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan 1986 yılında mezun oldu. Aynı yıl mezun olduğu bölümde araştırma görevlisi kadrosuna atanarak üniversiteye intisap etti. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1989 yılında yüksek lisansını, 1994 yılında doktorasını tamamladı. 2000 yılında doçent, 2006 yılında profesör oldu. Çalışma alanı klasik Fars edebiyatı ile Türk edebiyatıdır. Sözü edilen alanlarla ilgili yayımlanmış makale ve kitapları bulunmaktadır. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesidir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) aslı üyesidir.

Prof. Dr. Mustafa iekler

Istanbul Medeniyet University Faculty of Arts and Sciences Faculty Member
mustafa.cicekler[at]medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9574-1025

Mustafa iekler graduated from Istanbul University Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature in 1986. The same year he was appointed as a research assistant to the department he had graduated from and became a member of the faculty. He gained his Master Degree from the Social Sciences Institute in 1989, and his Doctorate in 1994. He became an associate professor in the year of 2000 and became a professor in 2006. His field of work is classic Persian literature and Turkish literature. He has published articles and books on the mentioned fields. Currently he is a faculty member at Istanbul Medeniyet University, Faculty of Arts and Humanities. He is a principle member of Turkish Academy of Sciences (TÜBA).

İçindekiler

Takdimler ve Sunuş

Özet	19
Önsöz	23
Giriş	31
Aruza Dair Eserler	34
Manzum Lügatler ve Aruz Öğretimi	40

BİRİNCİ BÖLÜM

Lem'î Çelebi	43
Eserleri	46
Şiirleri	46
Kâfiyetü'l-Vâfiye	51

İKİNCİ BÖLÜM

Bahrü'l-Evzân	55
Nüshaları	56
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arkeoloji Yazmaları, nr. 310	56
Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, nr.	56
Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr: 139	57

Muhtevası	57
Cem'-i Muhtasar ile Mukayesesi	60
Bahrü'l-Evzân'da Zikri Geçen Vezinler	63
Kaynakça	69
Metin	75
MUKADDİME	83
MAKÂLE-İ ÜLÂ	91
‘İlel-i e‘ârîz u elkâb beyânındadır	
MAKÂLE-İ SÂNİYE	99
Buhûr u esmâ vü takti‘ât beyânındadır	
MAKÂLE-İ SÂLİSE	127
Der-beyân-ı devâyir u infikâk-i buhûr ez-yek điger	
HÂTİME	141
Dizin	143
Tıpkıbasım	151

Table of Contents

Preface

Abstract	21
Foreword	27
Introduction	31
Works on Aruz Prosody	34
Versified Dictionaries and Aruz Instruction	40

PART ONE

Lem'î Çelebi	43
His Works	46
His Poems	46
Kâfiyetü'l-Vâfiye	51

PART TWO

Bahrü'l-Evzân	55
Manuscripts	56
Istanbul Archaeology Museums Archaeology Manuscripts, No. 310	56
Turkish Language Association Library, No.	56
Konya Yusuf Ağa Library, No: 139	57

Content	57
Comparison with Cem‘-i Muhtasar	60
Meters Mentioned in Bahrü‘l-Evzân	63
Bibliography	69
Text	75
INTRODUCTION	83
FIRST ARTICLE	91
On the Explanation of the ‘Îlal and Titles	
SECOND ARTICLE	99
On the Explanation of Meters, Their Names, and Scansion	
THIRD ARTICLE	127
On the Explanation of the Circles and the Separation of Meters from One Another	
CONCLUSION	141
Index	143
Facsimile	151

Özet

Arap edebiyatında doğan aruz vezni oradan Fars ve Türk edebiyatına geçmiş ve 20. asra gelinceye kadar bu üç edebiyatta manzumeler en fazla bu vezinle yazılmıştır. Türk edebiyatında 11. asırda *Kutadgu Bilig*'den başlayarak aruz vezniyle sayısız eser kaleme alınmıştır. İslam dünyasında ve bu meyanda Osmanlı'da aruz vezni ve öğretimine verilen önemin sebeplerinin başında onun eğitim sistemi içinde önemli bir yer kaplayan "ulûm-ı Arabiyye"nin parçası olması gelmektedir. Başlıca lûgat, sarf, nahiv, meânî, beyân, bedî, arûz ve kafiye kısımlarından oluşan ve Arapçaya dair ilimler olarak görülen bu ilimler medrese müfredatlarında çok esaslı bir yer işgal etmekteydi. İslam dünyasında bin yılı aşkın süre aruz ilmine verilen önemin gerekçesi bu çerçeve içinde anlaşılabilir. Medreselerde bu veznin öğretimine önem verilmiş, talebelerin bu sahada bilgi sahibi olmasına dikkat edilmiştir.

Aruz ilminin öğretimi için daha çok Arapça ve Farsça eserler kullanılmış olmakla beraber bu sahada çeşitli Türkçe eserlerin de verildiği görülmektedir. Bu eserlerden birisi Lem'î mahlasıyla tanınan 16. asır müellifi Derviş Mehmed Çelebi'ye aittir. Türk edebiyatında bilhassa Molla Câmi'den yaptığı çevirilerle tanınan Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 1532) oğlu olan müderris ve şair Lem'î Çelebi Bursa'da doğmuştur. Babası onu okuması için İstanbul'a göndermiş, burada Kanuni Sultan Süleyman'ın

hocası Hayreddin Efendi'in hizmetinde bulunmuştur. Bununla birlikte kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla medrese kariyerinde çok başarılı olamamıştır. 16. asrın ortalarında vefat eden Lem'î'nin günümüze kalan eserleri aruz ve kafiye risaleleri ile az sayıdaki manzumeden ibarettir. Elinizdeki çalışmanın konusu olan aruz risalesinin o döneme kadar bu sahada yazılmış Türkçe eserlerin en ayrıntılısı olduğu görülmektedir. Şehzade Mehmed'e sunduğu bu eserinde Lem'î, aruz terimlerinin tarif ve izahlarını çağdaşlarına ve kendisinden önceki müelliflere göre daha geniş bir şekilde ele almıştır. Bu bakımdan eser, Türkçe aruz literatürü içinde ayrı bir kıymeti haizdir. Bu önemine rağmen eser, günümüze kadar yayınlanmamıştır. Bu eksiği telafi etmek maksadıyla hazırlanan bu çalışmanın giriş bölümünde aruz vezninden ve Lem'î Çelebi'nin risalesine kadar aruza dair yazılan eserlerden söz edilmiştir. Birinci bölümde ise Lem'î Çelebi'nin hayatı, mevcut kaynaklardan istifade edilerek geniş bir şekilde ele alınmış, elimizde bulunan şiirleri kaydedilmiş, kafiye risalesi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise *Bahrü'l-Evzân* incelenmiştir. Burada eserin muhtevası üzerinde durulmuş, ayrıca bu tür aruza dair eserlerde zikredilen vezinlerin pratikte kullanılan vezinlerle ne ölçüde örtüştüğü konusu ele alınmıştır. Sonrasında ise eserin metnine yer verilmiştir. Kitabın sonuna metin için esas alınan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arkeoloji Yazmaları 310 numara- da kayıtlı nüshanın tıpkıbasımı da eklenmiştir.

Abstract

The ‘*arûz* metre, which originated in Arabic literature, spread to Persian and Turkish traditions, and until the 20th century, most poetry in these three literatures was composed using this system. In Turkish literature, beginning with the *Kutadgu Bilig* in the 11th century, countless works employed the ‘*arûz* metre. Its prominence and the emphasis on its instruction in the Islamic world, including the Ottoman Empire, stem primarily from its status as part of the *ulûm-ı Arabiyye* (Arabic sciences), a cornerstone of the traditional education system. These sciences -encompassing lexicography, morphology, syntax, *ma‘ânî*, *bayân*, *badi‘*, prosody ‘*arûz*, and rhyme- held a fundamental place in the madrasa curriculum. The significance accorded to the science of ‘*arûz* for over a millennium is therefore best understood within this pedagogical framework, as madrasas placed great emphasis on its instruction to ensure student proficiency.

Although Arabic and Persian sources have been more extensively utilised in teaching ‘*arûz*, a corpus of Turkish works on the subject also exists. One such work was composed by the 16th-century author Derviş Mehmed Çelebi, known by his pen name Lem‘î. A teacher and poet born in Bursa, Lem‘î was the son of Lâmi‘î Çelebi (d. 1532), renowned in Turkish literature for his translations of Molla Câmî. Sent by his father

to study in Istanbul, Lem'î served under Hayreddin Efendi, a tutor to Sultan Suleiman the Magnificent. However, sources suggest he did not achieve notable success in his formal madrasa career. Lem'î, who died around the mid-16th century, left behind a body of work consisting of treatises on 'arûz and rhyme, along with a small number of poems. His 'arûz treatise, the subject of this study, appears to be the most detailed Turkish work in this field composed up to that period. Dedicated to Prince Mehmed, the work treats the definitions and explanations of 'arûz terminology in greater detail than the efforts of his contemporaries and predecessors, giving it a special value within the history of Turkish prosody.

Despite its importance, the treatise remains unpublished. This study, prepared to address that deficiency, is structured as follows: The introduction discusses the 'arûz metre and surveys works on 'arûz predating Lem'î's treatise. The first section provides a detailed biography of Lem'î Çelebi based on extant sources, presents his surviving poems, and examines his treatise on rhyme. The second section analyses his work, the *Bahrü'l-Evzân*. Here, the treatise's content is examined, with particular attention to the correspondence between the metres it describes and those used in contemporary poetic practice. This is followed by a critical edition of the treatise's text. A facsimile of the manuscript copy used as the basis for this edition -registered as number 310 in the Istanbul Archaeology Museums Library- is appended at the end of the work.

Önsöz

Şiirin klasik Türk edebiyatındaki en yaygın tariflerinden biri “mevzun ve mukaffa söz”dür. Burada vezin ile kastedilen ise aruzdur. Aruzun şiirdeki bu önemli mevkii, onu şiir heveslilerinin mutlaka öğrenmesi gereken bir ilim hâline getirmiştir. Bunun yanında medreselerde ulûm-ı Arabiyye olarak adlandırılan müfredatın bir cüzü olmak itibariyle de aruz, klasik tedrisatta mühim bir yer işgal etmiştir. İlk olarak Halil bin Ahmed (ö. 175/791) tarafından sistemleştirilen aruz ilmine dair başta Arapça, sonra Farsça ve Türkçe olmak üzere sayısız eser kaleme alınmıştır.

Bugünkü bilgilerimize göre Türkçe aruz risalesi yazımı, 15. asrın ilk yarısında iptidaî ve basit bilgiler veren manzum eserlerle başlamaktadır. Amasyalı Ali bin Hüseyin (ö. 1471) tarafından kaleme alınan risale ise genel edebî bilgiler de veren, çok rağbet görmüş bir eser olarak burada anılmalıdır. Edebî bilgilere dair Türkçe yazılmış en fazla okunan eser olan Sürûrî'nin (ö. 1562) *Bahrü'l-Ma'ârif*i de aruzla ilgili bölümü dolayısı ile zikredilmelidir. Eski kültürdeki bir konuyu manzum olarak anlatma geleneğinin bir parçası olan manzum sözlükler, bir gayeleri de okuyucuya vezinleri öğretmek olması hasebiyle aruz öğreniminde çok etkili olmuşlardır. Burada yayına hazırlanan Lem'î Çelebi'ye ait *Bahrü'l-Evzân* adlı risale de aruza dair bu geniş külliyatın mühim bir parçasıdır.

Türk edebiyatının en velûd müelliflerinden Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 1532) oğlu olan Lem'î Çelebi'den günümüze aruz ve kafiye risalelerinden başka az sayıda manzumeleri intikal etmiştir. Onun aruz risalesinin o döneme kadar bu sahada yazılmış Türkçe eserlerin en tafsilatlısı olduğu görülmektedir. Lem'î Çelebi, terimlerin tarif ve izahlarını çağdaşlarına ve kendisinden önceki müelliflere göre daha geniş bir şekilde ele almıştır. Bu bakımdan eser, Türkçe aruz literatürü içinde ayrı bir kıymeti haizdir.

Bu özelliklerine rağmen eserin, şehzadeye sunulmuş olması ve dolaşımında bulunmaması sebebiyle az sayıda nüshası bulunmaktadır. Şahsî kütüphanesinde olan nüshadan Kâfiye risâlesinin ilmî neşrini yapan Abdülkadir Gürer dışında eserden sınırlı sayıda bahsedilmiştir. Bu eksiği telâfi etmek maksadıyla risalenin ilk defa olarak yayımlanmasının ilim dünyamıza bir katkı olacağı düşünülmüştür. Çalışmanın giriş bölümünde aruz vezninden ve Lem'î Çelebi'nin risalesine kadar aruza dair yazılan eserlerden söz edilmiştir. Bu bölümde alanda yapılmış çalışmalardan öz bir şekilde bahsedilmiş, aruz literatürüne giriş mahiyetinde bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Lem'î Çelebi'nin hayatı, elimizdeki kaynaklardan azami ölçüde istifade edilerek geniş bir şekilde ele alınmış, tespit edilen şiirleri kaydedilmiş, kafiye risalesi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise *Bahrü'l-Evzân* incelenmiştir. Burada eserin muhtevası üzerinde durulmuş, ayrıca bu tür aruza dair eserlerde zikredilen vezinlerin pratikte kullanılan vezinlerle ne ölçüde örtüştüğü konusu ele alınmıştır. Sonrasında ise eserin metni verilmiştir. Kitabın sonuna metin için esas alınan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, 310 numarada kayıtlı nüshanın tıpkıbasımı da eklenmiştir.

Kitap haline gelene kadar bu çalışmada birçok bilim insanının katkısı olmuştur. Lem'î'nin *Bahrü'l-Evzân ve Kâfiyetü'l-Vâfiye* risâlelerini Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ne kazandıran ve bu eserlerin varlığından bizi haberdar eden ve bu yazma

nüshanın fotokopisini paylaşan Prof. Dr. Abdülkadir Güner'e, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi nüshasından istifade edip bilgisine ulaşmamızı sağlayan Prof. Dr. Yakup Şafak'a ve Konya Bölge Yazmalar Müdürlüğünün kıymetli müdürü Bekir Şahin'e şükranlarımızı sunarız. Kıymetli meslektaşımız Enes Güllü, eserde olan dairelerin çizimini yaparak ayrıca katkıda bulunmuştur; kendisine müteşekkirimiz.

Dr. Ahmet Emin Saraç
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler

Foreword

One of the most common definitions of poetry in classical Turkish literature is ‘metrical and rhyming verse’. In this context, ‘metre’ refers specifically to *aruz*. The central importance of *aruz* in poetry established it as an essential discipline for literary scholars. Moreover, as a component of the *ulûm-ı Arabiyye* (Arabic sciences) curriculum, *aruz* held a significant place in the classical madrasa education. Following its initial systematization by Halîl bin Ahmed (d. 175/791), a substantial body of scholarship on the science of *aruz* was produced—primarily in Arabic, and later in Persian and Turkish.

Based on current scholarship, the composition of Turkish treatises on *aruz* began in the first half of the 15th century with introductory versified works. The treatise by Amasyalı Ali bin Hüseyin (d. 1471) deserves note as a highly popular text that also provided general literary instruction. Another significant contribution is Sürûrî’s (d. 1562) *Bahrü'l-Ma'ârif*, the most widely read Turkish literary compendium of its time, which includes a section on *aruz*. Similarly, versified dictionaries, a genre dedicated to explicating subjects in verse, played a key role in teaching *aruz*, as one of their explicit aims was to instruct readers in metre. The treatise *Bahrü'l-Evzân* by Lem'î Çelebi, the focus of the present edition, constitutes an important part of this extensive corpus on *aruz*.

Lem'î Çelebi, son of the prolific Ottoman author Lâmi'î Çelebi (d. 1532), is known primarily for his treatises on *aruz* and rhyme, with only a few extant poems. His *aruz* treatise is regarded as the most detailed work in Turkish on the subject composed by that period. Lem'î Çelebi addresses definitions and terminology more comprehensively than his predecessors and contemporaries, granting the work a distinct place in Turkish *aruz* literature.

Despite its significance, the treatise survives in few copies, likely because it was presented as a gift to a prince and remained outside general circulation. Apart from Abdülkadir Gürer –who produced a scholarly edition of Lem'î's *Kâfiye* treatise from a copy in his private library–the work has received scant scholarly attention. To address this gap, the present critical edition aims to contribute to the field. The accompanying study begins with an introduction to the *aruz* metre and a survey of Works on *aruz* predating Lem'î Çelebi, briefly reviewing existing scholarship and providing foundational context on *aruz* literature. The first section offers a detailed account of Lem'i Çelebi's life, drawing extensively on available sources, catalogs his identified poems, and analyzes his treatise on rhyme. The second section is devoted to *Bahrü'l-Evzân*, analyzing its content and examining the correlation between the metres it describes and their practical application in poetry. This is followed by the critical edition of the text. A facsimile of the base manuscript –Istanbul Archaeology Museums Library, MS 310– is appended to the volume.

Numerous scholars contributed to this edition prior to its publication. We extend our gratitude to Prof. Dr. Abdülkadir Gürer for procuring copies of Lem'î's treatises *Bahrü'l-Evzân* and *Kâfiyetü'l-Vâfiye* for the Turkish Language Association Library, bringing these works to our attention, and providing a photocopy of the manuscript. We also thank Prof. Dr. Yakup Şafak, who facilitated access to the Konya Yusuf Ağa

Library copy, and Bekir Şahin, Director of the Konya Regional Manuscripts Directorate. We are additionally grateful to our colleague Enes Güllü for preparing the illustrations of the prosodic circles in the treatise.

Dr. Ahmet Emin Saraç
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler

Aruz vezni, Türk ve İslam edebiyatlarının en önemli rükünlerinden biridir. Arap edebiyatında doğan aruz vezni oradan Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiş ve 20. asra gelinceye kadar bu üç edebiyatta manzumeler en fazla aruzla yazılmıştır. Medreselerde bu veznin öğretimine önem verilmiş, talebelerin bu sahada bilgi sahibi olmasına dikkat edilmiştir. Aruzun öğretimi için daha çok Arapça ve Farsça eserler kullanılmış olmakla beraber bu sahada çeşitli Türkçe eserlerin de verildiği görülmektedir. Bu eserlerden birisi Lem'î mahlasıyla tanınan 16. asır müellifi Derviş Mehmed Çelebi'ye ait *Bahrü'l-Evzân*'dır. Türk edebiyatında billhassa Molla Câmî'den yaptığı çevirilerle tanınan Lâmi'î Çelebi'nin oğlu olan müderris ve şair Lem'î Çelebi, bu eserinde aruzun bütün önemli konularına temas etmeye çalışmış, aruz ıstılahları ve bahirler hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir. 15. asır başlarından itibaren yazılmaya başlanan Türkçe aruz risaleleri genellikle muhtasar eserler iken *Bahrü'l-Evzân*'ın kendi zamanına gelinceye kadar bu sahada yazılan eserlerin en hacimlilerinden biri olduğu görülmektedir. Eserin, Lâmi'î Çelebi gibi önemli bir edebiyatçının oğluna ait olması ve Şehzade Mehmed'e sunulması gibi sebepler onun önemini arttırmaktadır.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

ISBN: 978-625-6110-65-6

9 786256 110656